

جستاری درباره‌ی تراژدی‌های
آیسخولوس

عرفان ناظر

۱۳۹۷

سرشناسه	: ناظر، عرفان، ۱۳۶۴-
عنوان و نام پدیدآور	: جستاری درباره‌ی تراژدی - هایدلبرگ/ خولوس/ عرفان ناظر.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات دریاپیک، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۴ ص. ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۶۸۶-۲-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتاینامه.
موضوع	: اشیل، ۵۲۵ - ۴۵۶ ق.م. -- نقد و تفسیر
موضوع	: Aeschylus -- Criticism and interpretation
موضوع	: نمایشنامه یونانی (تراژدی) -- تاریخ و نقد
موضوع	: Greek drama (Tragedy)-- History and Criticism
موضوع	: نمایشنامه یونانی -- ۴۹۶ - ۴۰۶ ق.م.
موضوع	: Greek drama -- 496? - 406? B.C.
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ج ۵/۲ ن ۳۸۵۰ PA
رده‌بندی دیویی	: ۸۸۲/۰۱۰۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۱۷۶۸۱۲

انتشارات دریابگی

www.daryabeygipublications.com

جسار، درباره‌ی تراژدی‌های آیسخولوس

عرفان ناظر

نوبت چاپ: اول / بهار ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

طراح جلد: میرحسین دریابیگی

صفحه‌آرا: حانیه سادات، مترجم

قیمت: ۱۲,۰۰۰ تومان

تمامی حقوق مادی و معنوی این کتاب برای ناشر محفوظ است.

فهرست

۹	 مقدمه
۱۵	 ۱. سرچشمه‌ی تراژدی
۳۶	 ۲. قانون در یونان باستان
۴۵	 ۲-۱. حکمت قانون مدون
۵۴	 ۲-۲. تأثیر قانون بر جشن دیونوسوس
۵۸	 ۲-۳. مصداق حکومت قانون در تراژدی‌های آیسخولوس
۷۴	 ۳. کنش تراژیک
۷۶	 ۳-۱. هامارتیا
۸۱	 ۴. قانون علیه کنش تراژیک
۹۹	 سخن پایانی
۱۰۱	 پی‌نوشت‌ها
۱۰۸	 منابع

مقدمه

در تراژدی‌های آیسخولوس^۱، تراژدی و سیاست درهم آمیخته‌اند و انسان‌رو تراژدی‌های او را دیگر نمی‌توان سروده‌های مذهبی و نیایشی صرف پنداشت. به جهان اسطوره و آیین مرتبط‌اند. البته این آثار همچنان برانداخته‌اند تراژدی‌هایی که در یک بستر نوین اجتماعی به نام پولیس^۲ (دولت- شهر) دگر گرفته و با الزامات سیاسی زیستن در این نظم نوین اجتماعی آمیخته‌اند؛ از این منظر تراژدی‌ها بدون فهم الزامات سیاسی امکان‌پذیر نخواهد بود. از نظر ورنر یگر^۳: «ایده‌ی اولیه‌ی چنین داستان‌هایی در جهان تراژیک قرار دارد، در ساحت آیین و اسطوره، زجر کشی آدمی بود» (یگر، ۱۳۷۶، ۳۶). فهم اسطوره‌ای از جهان، علت این زجر کشی را تقابل «خواست خدایان» و «خواست آدمیان» می‌دانست زیرا در بینش اسطوره‌ای، رجحان بر خواست خدایان بود نه بر خواست انسان. اما در تراژدی‌های آیسخولوس به دلیل انسانی‌تر شدن موازنه قانون سیاسی نوین آنان، این موازنه به نفع خواست آن انسان مستقر در نظم نوین اجتماعی پولیس، تغییر کرد. آیسخولوس جویای عدالتی است که خواست اغلب خدایان تحقق آن را نمی‌پذیرد و به همین خاطر رنج و زجر از سوی خدایان به انسانی که در ساحت پولیس زیست می‌کند، تحمیل می‌شود. در ساحت پولیس انسان مسئولیت زندگی خود را به عهده می‌گیرد و بر آن می‌شود تا با عقلانیت، قانونمندی و نیروی اراده‌ی

خویش، بنیان جدیدی از عدالت را دامنه گستر ساخته و در برابر خواست کور و جاه‌طلبانه‌ی خدایان یا شخصیت‌هایی که در ساحت اساطیری زیست می‌کنند، بایستد. از این رو آثار آیسخولوس، نشانگر خروج از بینش تراژیک و اسطوره به ساحت تاریخ و سیاست‌اند. در این آثار دیگر الهیات و خدایان «صرفاً» مرجع اعتبار و عدالت نیستند، بلکه عقلانیت و انسان نیز مبنای سنجش عدالت به شمار می‌روند. از این رو فهم تراژدی‌های آیسخولوس بدون در نظر گرفتن آن در بستر تاریخ و سیاست، روشنگرانه نخواهد بود. و حصول این فهم روشنگرانه نیز مقدور نیست جز با بررسی تاریخی سیاسی آن و سیر تحولات آن. بسنده است در این واقعیت تأمل و تدبیر کنیم که تراژدی‌های آیسخولوس هم‌زمان با حاکم شدن دموکراسی، یا به بیان دقیق‌تر در هنگامه‌ی نزاع دموکراسی با جباریت، خلق شد و از قانون‌نویس ماکم وولیس تأثیر پذیرفت و بر آن تأثیر نیز گذاشت. حال پرسش‌های اصلی این جا، در برابر رسیدن به فهم روشنگرانه از تراژدی‌های آیسخولوس بر این قرار است:

۱- قانون مدون چگونه در آتن شکل گرفت و بر تراژدی‌های آیسخولوس تأثیر گذاشت؟

۲- مضمون جهان‌بینی و کنش تراژیک چیست و چه مبنایی استوار است؟

۳- آیا در آثار آیسخولوس کنش تراژیک ارجحیت دارد یا نقض می‌شود و کنش و بینشی دگرگون جایگزین آن می‌شود؟

این جستار در باب رابطه‌ی کنش تراژیک و قانون است. به‌طور خلاصه موضوع آن بدین شرح است: کنش تراژیک، کنشی است متکی بر خطاکاری انسان که منجر به فاجعه می‌شود. در این ساحت، انسان همواره در زیر سلطه‌ی خدایان و جهل خویش قرار دارد و به‌عنوان

قربانی ضامنِ تمامیت‌خواهیِ ساحتِ اساطیر می‌شود و آنچه برای او باقی می‌ماند، رنجی مداوم است. با هم‌زمانیِ رشد و شکل‌گیریِ تراژدی و آگاهیِ سیاسی در آتن، راه نوینی برای برون‌رفت از ساحتِ تراژیک پدید آمد که در تراژدی‌های آیسخولوس این راه برون‌رفت، در قانونمند شدنِ زندگیِ انسان و اتکایِ اعمالش به قانون جستجو می‌شود و این از ثمراتِ تأثیرِ حکومتِ قانون و دموکراسی بر تراژدی‌های آیسخولوس است؛ از این‌رو در تراژدی‌های آیسخولوس دو کنش متضاد قابلِ یافت است: نخست، کنشِ تراژیک که منجر به فاجعه می‌شود و دیگر کنشِ مبتنی بر قانون که در تضاد با کنشِ تراژیک قرار می‌گیرد، زیرا مبتنی بر عمل و نه بر احساس است که در نهایت منجر به لغوِ کنش و بینشِ کورِ تراژیک می‌شود؛ در نتیجه تراژدی‌های آیسخولوس بیش از آنکه تراژیک باشند ضدِ تراژیک است. جهانی را آشکار می‌کنند که در آن انسان بالاراده و خرد خویش و با تکیه به قانونِ مدون می‌تواند در جهانی روشن، بدونِ سلطه‌ی نیروهای نامرئی و رانگر و خارج از خواست و اراده‌اش زیست کند.

در نتیجه، در این جستار به برخی از مهم‌ترین نظریاتِ درباره‌ی سرچشمه‌ی تراژدی می‌پردازیم و سپس خواهیم دید که قانونِ مدون، در آتن، چگونه پدید می‌آید و بر جشنِ دیونوسوسی و تراژدی‌های آیسخولوس تأثیر می‌گذارد، سپس مصداقی از تأثیرِ قانونِ مدونِ آتن را در تراژدی‌ها آیسخولوس جستجو خواهیم کرد. پس از آنکه ربطاتِ تراژدی با قانون مشخص شد به ساختارِ کنشِ تراژیک خواهیم پرداخت؛ کنشی که مبتنی بر همارتیا^۱ منجر به فاجعه می‌شود و سپس به معنا و کارکردِ همارتیا در زبانِ یونان، اندیشه‌ی ارسطو و تراژدی‌ها می‌پردازیم تا کارکرد و ابعادِ معناییِ آن مشخص شود. سرانجام، مصادیقِ تقابلِ قانون

و کنش تراژیک بیان می‌شود. به آیسخولوس نوشتن هشتاد نمایشنامه را نسبت داده‌اند که تنها هفت نمایشنامه از او برجای مانده: پارسیان^۷، هفت دشمن تیس^۸، پناه‌جویان^۹، پرومته در بند^{۱۰} و تریلوژی اورستیا^{۱۱} که شامل سه تراژدی آگاممنون، نیازآوران و الاهگان انتقام است. لازم به ذکر است که در اینجا تنها به تأثیر قانون بر آتن پرداخته می‌شود؛ در جستار حاضر، به جهت بیان و تشریح موثق مفاهیم هر جا که لازم بوده پس از آوردن دیالوگ‌ها و یا قطعات منثور، متن یونانی نیز بکار رفته است. باید تأکید بر واژه‌های موردنظر سعی شده تا مقاله بر اساس دلالت‌های تاریخی و مستند نگاشته شود. همچنین در استفاده از متون یونانی (به‌ویژه تراژدی‌ها)، فرانس‌ها بر اساس ابیات صورت گرفته، اما چون در ترجمه‌ی فارسی شما، هی ابیات رعایت نشده، متن فارسی را بر اساس شماره صفحه فرانس داده‌ایم.

پی‌نوشت:

1. Aeschylus

2. Polis

3. Werner Jeger

4. Dionysos

5. Hamonide

6. Catastrophe

۷. The Persians: خشایارشا به تحریک ملازمانش برای اثبات قدرتش به

یونان حمله می‌کند.

۸. Seven against Thebes: داستان نبرد اتئوکلس (Eteocles) و

پولونیکس (Polonix)، پسران ادیپوس، اتئوکلس برای حفاظت از تب و